

Urban Management And Enhancement Of Public Spaces: A Framework For Inclusive And Sustainable Development In Iranian Metropolises¹

Fozieh Khayat Kalibar¹, Arash Saghafi Asl^{2*}, Masoud Haqlesan³, Hasan Sattari Sarbangholi⁴

1. PhD Candidate in Urban Design, Department of Urban Planning, Ara.C., Islamic Azad University, Aras, Iran.
- *2. Associate Professor, Department of Architecture and Urban Planning, Ta.C., Islamic Azad University, Tabriz, Iran.
3. Assistant Professor, Department of Architecture and Urban Planning, Ilk.C., Islamic Azad University, Ilkhchi, Iran.
4. Associate Professor, Department of Architecture and Urban Planning, Ta.C., Islamic Azad University, Tabriz, Iran.

Received: 10 February 2025

Received hn revised form: 22 April 2025

Accepted: 12 May 2025

p.p: 22 - 37

<https://doi.org/10.22034/ispdrc.2025.2052170.1155>

Abstract

The effective urban management, as the main foundation for sustainable development, plays a crucial role in shaping public spaces and enhancing the quality of life in urban communities. Specifically, urban management, as one of the key parameters in the inclusive and sustainable development of Iranian metropolises, plays a fundamental role in improving the quality and accessibility of public spaces. This research aims to develop a framework for the sustainable development and optimization of public spaces, focusing on analyzing the impact of three main parameters: "equitable access to public spaces," "quality of space design," and "environmental sustainability." The methodology used is a mixed-method approach, consisting of two parts: In the qualitative section, data were collected through document analysis, case studies, and in-depth interviews with 21 experts in urban management and planning. In the quantitative section, information was gathered by distributing questionnaires among 384 citizens, urban managers, and experts, and analyzed using SPSS software, with a focus on the statistical method (t-test). The results show that effective design and management of public spaces, emphasizing the principles of spatial justice, environmental quality improvement, and sustainability, have a significant impact on enhancing urban quality of life and increasing the resilience of metropolises. This study provides a practical framework for policymakers and urban managers to achieve inclusive and sustainable development in Iranian metropolises through improving the productivity of public spaces and strengthening institutional synergy.

Keywords: Urban Management, Sustainable Development, Public Spaces, Quality Of life, Metropolises Of Iran.

¹ This Article Is Extracted From The Doctoral Thesis Of 'Fozieh Khayat Kalibar', Titled "*Recognizing And Explaining The Role Of Urban Management In Improving And Enhancing The Quality Of Public Spaces In Iranian Metropolises (Case Study: Tabriz Metropolis)*", Under The Supervision Of 'Dr. Arash Saghafi Asl', & 'Dr. Masoud Haqlesan', & Advisory Of 'Dr. Hasan Sattari Sarbangholi'.

مدیریت شهری و ارتقای فضاهای عمومی؛ چارچوبی برای توسعه فراگیر و پایدار در کلان‌شهرهای ایران*

فوزیه خیاط کلیبر^۱، آرش ثقفی اصل^{۲*}، مسعود حق لسان^۳، حسن ستاری ساربانقلی^۴

۱. دانشجوی دکتری طراحی شهری، گروه شهرسازی، واحد ارس، دانشگاه آزاد اسلامی، ارس، ایران.

*۲. دانشیار گروه معماری و شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.

۳. استادیار گروه معماری و شهرسازی، واحد ایلخچی، دانشگاه آزاد اسلامی، ایلخچی، ایران.

۴. دانشیار گروه معماری و شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.

ص.ص ۲۲-۳۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۲۲

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۲/۰۲

تاریخ ارسال: ۱۴۰۳/۱۱/۲۲

<https://doi.org/10.22034/ispdrc.2025.2052170.1155>

چکیده:

مدیریت شهری مؤثر، به‌عنوان بستر اصلی توسعه پایدار، نقشی حیاتی در شکل‌دهی به فضاهای عمومی و ارتقای کیفیت زندگی در جوامع شهری ایفاء می‌کند. به‌طور خاص، مدیریت شهری به‌مثابه یکی از پارامترهای کلیدی در توسعه فراگیر و پایدار کلان‌شهرهای ایران، نقشی اساسی در ارتقای کیفیت و دسترسی به فضاهای عمومی ایفاء می‌کند. این پژوهش باهدف تدوین چارچوبی برای توسعه پایدار و بهره‌وری فضاهای عمومی، بر تحلیل تأثیر سه پارامتر اصلی شامل «دسترسی عادلانه به فضاهای عمومی»، «کیفیت طراحی فضاها»، و «پایداری محیطی»، متمرکز شده است. متدولوژی موردتبیین در قالب ترکیبی بوده و شامل دو قسمت است: در بخش کیفی، داده‌ها از طریق تحلیل اسناد، مطالعات موردی و مصاحبه‌های عمیق با ۲۱ متخصص خبره در حوزه مدیریت شهری و برنامه‌ریزی گردآوری شد. و در بخش کمی، اطلاعات با توزیع پرسش‌نامه میان ۳۸۴ شهروند، مدیر و کارشناس شهری جمع‌آوری و با نرم‌افزار (Spss)، و سپس با تمرکز بر روش آماری (t-test)، مورد تحلیل قرار گرفتند. نتایج نشان می‌دهد که طراحی و مدیریت اثربخش فضاهای عمومی، با تأکید بر اصول عدالت فضایی، ارتقای کیفیت محیطی و پایداری، تأثیر چشمگیری بر بهبود کیفیت زندگی شهری و افزایش تاب‌آوری کلان‌شهرها دارد. این مطالعه چارچوبی عملی برای سیاست‌گذاران و مدیران شهری ارائه می‌دهد تا از طریق بهبود بهره‌وری فضاهای عمومی و تقویت هم‌افزایی نهادی، توسعه فراگیر و پایدار در کلان‌شهرهای ایران محقق شود.

واژگان کلیدی: مدیریت شهری، توسعه پایدار، فضاهای عمومی، کیفیت زندگی، کلان‌شهرهای ایران.

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری «فوزیه خیاط کلیبر»، با عنوان «شناخت و تبیین نقش مدیریت شهری در بهبود و ارتقاء کیفیت فضاهای عمومی کلان‌شهرهای ایران (نمونه موردی: کلان‌شهر تبریز)» است که به راهنمایی «دکتر آرش ثقفی اصل»، و «دکتر مسعود حق لسان»، و مشاوره «دکتر حسن ستاری ساربانقلی»، استخراج شده است.

فضاهای عمومی همواره به عنوان ستون فقرات حیات شهری شناخته شده‌اند و در ارتقای تعاملات اجتماعی، ایجاد حس تعلق و شکل‌دهی به جوامع شهری نقشی اساسی ایفاء می‌کنند. در سطح جهانی، این فضاها نه تنها بستر تعاملات روزمره هستند، بلکه به منزله ابزاری برای تقویت دموکراسی شهری و مشارکت شهروندان نیز عمل می‌کنند. تحقیقات نشان می‌دهند که طراحی کارآمد و مدیریت بهینه فضاهای عمومی می‌تواند کیفیت زندگی را افزایش داده و به تحقق شهرهای پایدار و انسانی کمک کند (Radwan, Ghaney Morsi, 2020: 96-108). یکی از چالش‌های اساسی در کلان‌شهرهای جهان، دستیابی به عدالت فضایی در توزیع فضاهای عمومی است. دسترسی عادلانه به این فضاها از سوی نهادهای بین‌المللی همچون سازمان ملل به عنوان شاخصی کلیدی برای سنجش کیفیت زندگی شهری مطرح شده است. به عنوان مثال، در شهرهایی چون نیویورک و آمستردام، برنامه‌هایی برای بهبود دسترسی گروه‌های کم‌درآمد به فضاهای عمومی تدوین شده که منجر به کاهش نابرابری‌های (اجتماعی و ارتقای انسجام شهری شده است (Guzman et al., 2021: 5). پایداری محیطی جزئی از ابعاد مهم طراحی و مدیریت فضاهای عمومی است. از پارک‌های عمودی در سنگاپور گرفته تا فضاهای سبز چندمنظوره در کپنهاگ، نمونه‌های موفق از ادغام اصول پایداری در طراحی شهری دیده می‌شود. این اقدامات نه تنها به کاهش اثرات زیست‌محیطی کمک کرده‌اند، بلکه نقش چشمگیری در بهبود سلامت عمومی و ارتقای رفاه اجتماعی داشته‌اند (Kanayo Ashinze et al., 2024: 930). کیفیت طراحی فضاهای عمومی مستقیماً با میزان استفاده از آن‌ها مرتبط است. در شهرهایی همچون بارسلونا، رویکردهای انسان‌محور در طراحی فضاهای شهری باعث شده تا این فضاها به مراکز پویای اجتماعی تبدیل شوند. مطالعات نشان می‌دهند که طراحی فضاهای عمومی با اولویت‌دهی به نیازهای کاربران می‌تواند به افزایش احساس امنیت، آسایش و مشارکت اجتماعی منجر شود (Salaripour, Kashani, Seif Reihani, 2023: 1-16). به طور خاص، مدیریت شهری نقشی بنیادین در تحقق پایداری و بهبود فضاهای عمومی ایفاء می‌کند. از سویی، هم‌افزایی بین نهادهای دولتی، خصوصی و جامعه مدنی، به عنوان عاملی حیاتی در موفقیت سیاست‌های شهری شناسایی شده است. پروژه‌های مشترک بین‌المللی به مانند “Green City” (در آلمان نشان می‌دهد که همکاری‌های بین‌نهادی می‌تواند بهره‌وری و اثربخشی فضاهای عمومی را به طور چشمگیری افزایش دهد (Kapucu et al., 2024: 173).

کلان‌شهرهای ایران نیز با چالش‌هایی مشابه کلان‌شهرهای جهانی مواجه هستند، اما شرایط فرهنگی، اقتصادی و اقلیمی خاص این کشور نیازمند رویکردهای بومی در مدیریت و طراحی فضاهای عمومی است. عدم توزیع عادلانه فضاها، پایین بودن کیفیت طراحی و ضعف در مدیریت پایدار از جمله مسائلی هستند که بر کارایی فضاهای عمومی تأثیر منفی گذاشته‌اند (رضاپور موسوی، هادلی، ۱۴۰۰: ۱۲۰). در بسیاری از کلان‌شهرهای ایران، از جمله تهران، مشهد، تبریز و غیره، فضاهای عمومی به صورت نابرابر توزیع شده‌اند و محلات حاشیه‌نشین اغلب از دسترسی به این فضاها محروماند. این مسئله منجر به تعمیق نابرابری‌های اجتماعی و کاهش کیفیت زندگی در میان گروه‌های آسیب‌پذیر شده است (روستایی، بابایی، ۱۴۰۱: ۷۳). با توجه به شرایط اقلیمی خاص ایران، طراحی پایدار فضاهای عمومی به عنوان یک ضرورت مطرح است. کلان‌شهرهایی چون اصفهان و شیراز، با بهره‌گیری از باغ‌های سنتی و سازه‌های سبز، توانسته‌اند نمونه‌های موفق از پایداری محیطی ارائه دهند، اما این اقدامات نیازمند گسترش و تقویت است (حبیبی و دیگران؛ ۱۴۰۳: ۲۱-۳۶). ضعف در سیاست‌گذاری‌های کلان و نبود هماهنگی میان نهادهای شهری بخشی از موانع اصلی در بهره‌وری فضاهای عمومی کلان‌شهرهای ایران است. تجارب نشان می‌دهد که بدون مدیریت کارآمد و هماهنگ، نمی‌توان به توسعه پایدار و عدالت فضایی دست یافت (سوکی، نجف‌بیگی، دانش‌فرد، ۱۴۰۲: ۲۷۳). به طور مشخص، این پژوهش با هدف ارائه چارچوبی عملی برای مدیریت فضاهای عمومی در کلان‌شهرهای ایران، سعی دارد به چالش‌های موجود پاسخ دهد. ارتقای کیفیت طراحی، بهبود دسترسی و تضمین پایداری محیطی از جمله محورهای اصلی این پژوهش هستند. روش‌شناسی ترکیبی پژوهش حاضر، امکان بررسی چندوجهی و جامع چالش‌های فضاهای عمومی در ایران را فراهم می‌آورد. تحلیل‌های کیفی و کمی این مطالعه به ارائه راهکارهایی مبتنی بر شواهد و داده‌های واقعی منجر خواهد شد

که می‌تواند راهگشای سیاست‌گذاری‌های آینده باشد. نتایج این جستار می‌تواند به‌عنوان الگویی جهت بهره‌مندی سازگار برای کلان‌شهرهای ایران مورد استفاده قرار گیرد و سیاست‌گذاران را در دستیابی به اهداف توسعه‌ی پایدار یاری دهد. افزون‌براین، چارچوب پیشنهادی قابلیت انطباق با شرایط مشابه در سایر کشورهای در حال توسعه را نیز خواهد داشت.

۲- ادبیات پژوهش - (مبانی نظری / پیشینه پژوهش)

۲-۱- مبانی نظری

❖ **نظریه‌های قابل تبیین در مدیریت شهری:** دیوید هاروی^۳ نظریه‌پرداز برجسته جغرافیای انسانی، در کتاب «عدالت اجتماعی و شهر»، بر اهمیت عدالت‌فضایی تأکید می‌کند و معتقد است که فضاهای عمومی باید به‌گونه‌ای طراحی و مدیریت شوند که همه شهروندان، صرف‌نظر از جایگاه اجتماعی یا اقتصادی، به آن‌ها دسترسی داشته باشند. او این امر را یک حق شهری می‌داند که باید در چارچوب سیاست‌های مدیریت شهری لحاظ شود. جین جیکوبز^۴ در کتاب «مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکا»، بر پویایی و تعاملات اجتماعی در فضاهای عمومی تأکید دارد. به عقیده او، مدیریت مؤثر فضاهای عمومی باید براساس نیازهای واقعی ساکنان باشد و از ایده‌هایی که به جدایی اجتماعی یا کاهش دسترسی منجر می‌شوند، اجتناب کند (Harvey, David, 2009: 588-601). هنری لوفور^۵ در نظریه «حق به شهر»، به نقش فضاهای عمومی در تحقق عدالت اجتماعی اشاره دارد. او معتقد است که مدیریت شهری باید به بازتعریف فضاهای عمومی به‌عنوان مکان‌هایی برای مشارکت اجتماعی و فرهنگی توجه ویژه‌ای داشته باشد. لوفور، بر این باور است که فضاهای عمومی نباید صرفاً به مکان‌های تجاری یا تفریحی تقلیل یابند. جفری رابوچ^۶ در پژوهشی با عنوان «پایداری شهری و فضاهای عمومی»، بیان می‌کند که مدیریت شهری مؤثر باید بر اصول پایداری محیطی استوار باشد. او بر این نکته تأکید دارد که توسعه فضاهای عمومی بدون در نظر گرفتن ابعاد زیست‌محیطی، نه تنها به ناپایداری می‌انجامد بلکه کیفیت زندگی شهروندان را نیز کاهش می‌دهد. کوین لینچ^۷ در کتاب «تصویر ذهنی از شهر»، بر اهمیت قابلیت شناسایی و دسترسی در طراحی فضاهای عمومی تصریح دارد. او معتقد است که مدیریت شهری باید با استفاده از طراحی بصری و عملکردی مناسب، این فضاها را برای به‌کارگیری روزمره جذاب‌تر کند و مشارکت اجتماعی را افزایش دهد (Martín Blas, Lynch, 2009: 5). جان فریدمن^۸ در نظریه «شهرهای جهان شهر»، بر ضرورت تمرکز بر مشارکت شهروندان در مدیریت فضاهای عمومی تأکید دارد. او معتقد است که بدون مشارکت فعال شهروندان، هرگونه سیاست‌گذاری شهری به کاهش کارایی و عدالت‌فضایی منجر خواهد شد. و نیز پیتر نیومن^۹ در جستار خود با عنوان «تاب‌آوری شهری و فضاهای عمومی»، بر اهمیت فضاهای عمومی در تقویت تاب‌آوری شهرها در برابر چالش‌های زیست‌محیطی و اجتماعی تأکید دارد. او بیان می‌کند که مدیریت شهری باید با توجه به تغییرات اقلیمی و نیازهای آینده، فضاهای عمومی را طراحی و بهبود بخشد (حسینی نصرآبادی، ۱۴۰۰: ۱۳۱۲-۱۲۹۳).

❖ **مدیریت شهری و نقش آن در ارتقای فضاهای عمومی:** مدیریت شهری به مجموعه‌ای از فرایندها، ساختارها و ابزارهایی اشاره دارد که برای برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی و کنترل منابع در محیط‌های شهری استفاده می‌شود. این مفهوم با تأکید بر هماهنگی بین نهادها و سازمان‌های مختلف، در تلاش است تا چالش‌های کلان‌شهرها به‌مانند تراکم جمعیت، آلودگی و کمبود زیرساخت‌ها را حل کند. براساس مطالعات مدیریت مؤثر شهری به‌طور مستقیم بر کیفیت زندگی شهروندان تأثیر می‌گذارد و نقشی کلیدی در تحقق شهرهای پایدار دارد (Wang et al., 2024: 5). فضاهای عمومی به‌عنوان بستر تعاملات

³ David Harvey

⁴ Jane Jacobs

⁵ Henri Lefebvre

⁶ Geoffrey Ravitch

⁷ Kevin Lynch

⁸ John Friedmann

⁹ Peter Newman

اجتماعی و رفاه شهری، نیازمند مدیریت کارآمد و پایدار هستند. از نگاه نظریه حکمرانی شهری، مدیریت اثربخش فضاهای عمومی نه تنها در توزیع بهینه منابع مؤثر است، بلکه موجب افزایش دسترسی عادلانه به این فضاهای عمومی شود. بررسی‌های انجام شده در شهرهایی چون توکیو و پاریس نشان می‌دهد که همکاری میان دولت‌های محلی، بخش خصوصی و جامعه مدنی می‌تواند به بهبود کیفیت و بهره‌وری این فضاهای منجر شود (Guan, Wang, 2023: 15). سیاست‌گذاری شهری از طریق تدوین قوانین، مقررات و چارچوب‌های اجرایی، نقشی تعیین‌کننده در جهت‌دهی به عملکرد فضاهای عمومی دارد. به عنوان مثال، سیاست‌های زیست‌محیطی در شهرهای اروپایی، توسعه فضاهای سبز را تسریع کرده و به افزایش تاب‌آوری شهری منجر شده است. در کشورهای در حال توسعه، ضعف در مدیریت شهری به چالش‌هایی به مثابه توزیع نابرابر منابع، نبود هماهنگی نهادی و کمبود بودجه سبب شده است. پژوهش‌ها بسیاری نشان می‌دهد که عدم شفافیت و پاسخ‌گویی در فرایندهای مدیریتی باعث کاهش اعتماد عمومی و کاهش کارایی فضاهای عمومی می‌شود. بررسی‌های انجام شده در کلان‌شهرهایی چون دهللی و قاهره این موضوع را تأیید کرده است (Yulie Reindrawati, 2023: 1-12). مدیریت هوشمند شهری، با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین همچون اینترنت اشیا (IoT)، داده‌کاوی، رویکردهای جدیدی برای بهبود عملکرد فضاهای عمومی ارائه داده است. در شهرهایی چون بارسلونا، مدیریت دیجیتال فضاهای عمومی به بهبود دسترسی، افزایش امنیت و کاهش هزینه‌ها کمک کرده است. طوری که برآیندهای اخیر نشان می‌دهد که این فناوری‌ها می‌توانند چالش‌های سنتی مدیریت شهری را حل کنند (Zaman et al., 2024: 1475).

عدالت فضایی و دسترسی به فضاهای عمومی: در واقع، عدالت فضایی به معنای توزیع برابر منابع و خدمات شهری

در میان تمامی گروه‌های اجتماعی است. این مفهوم بر این اصل استوار است که همه شهروندان، بدون توجه به پیشینه اقتصادی یا اجتماعی، باید به فضاهای عمومی دسترسی داشته باشند. طوری که عدالت فضایی یک عنصر کلیدی در تحقق شهرهای پایدار و فراگیر محسوب می‌شود (Ghaderi Hajat, Azizzadeh Tasouj, Shoeibi, 2022: 852-866). تحقیقات نشان داده است که دسترسی به فضاهای عمومی با کیفیت بالا می‌تواند سلامت روانی، تعاملات اجتماعی و رفاه شهروندان را بهبود بخشد. به عنوان مثال، مطالعات در لندن نشان دادند که پارک‌ها و میدان‌های عمومی در محله‌های کم‌درآمد، تأثیر قابل توجهی بر کاهش استرس و افزایش حس تعلق اجتماعی دارند. در بسیاری از کلان‌شهرها، توزیع فضاهای عمومی نابرابر بوده و گروه‌های کم‌درآمد اغلب از این منابع محروم هستند (Dabdabeh, 2024: 5-50). تحقیقات انجام شده در نیویورک نشان داده است که محله‌های حاشیه‌ای به طور متوسط دسترسی کمتری به فضاهای سبز دارند که این امر باعث تشدید نابرابری‌های اجتماعی شده است (Hematian, Ranjbar, 2022: 1-5). در ایران، عدم توزیع عادلانه فضاهای عمومی به یکی از چالش‌های اصلی مدیریت شهری تبدیل شده است. محله‌های حاشیه‌نشین در شهرهایی چون تهران، مشهد، تبریز و غیره، از کمبود فضاهای عمومی رنج می‌برند. این نابرابری به کاهش کیفیت زندگی و افزایش شکاف‌های اجتماعی منجر شده است (کریم‌زاده، خالقی، ۱۵-۳۴: ۱۳۹۸). برای تحقق عدالت فضایی، باید سیاست‌هایی تدوین شود که بر توزیع عادلانه منابع و ارتقای دسترسی شهروندان متمرکز باشد (دبده، حقیقت‌پرست، ۱۴۰۳: ۱-۱۵). به عنوان مثال، طرح‌های شهری در استکهلم، با تأکید بر افزایش دسترسی مناطق حاشیه‌ای به فضاهای عمومی، توانسته‌اند نابرابری‌های اجتماعی را کاهش دهند (صفری، عبدالله‌زاده طرف، جعفری، ۱۵۰: ۱۴۰۲).

مؤلفه‌های مدیریت شهری و نقش آن‌ها در ارتقاء کیفیت فضاهای عمومی: مدیریت شهری به عنوان نظامی

چندوجهی، شامل مجموعه‌ای از مؤلفه‌هاست که در ارتقاء کیفیت فضاهای عمومی نقشی بنیادین ایفاء می‌کنند. نخست، سیاست‌گذاری مشارکتی با درگیر ساختن شهروندان؛ نهادهای محلی و بخش‌های غیردولتی، زمینه‌ساز شکل‌گیری فضاهایی منطبق با نیازهای واقعی استفاده‌کنندگان می‌شود دوم، برنامه‌ریزی یکپارچه میان سازمان‌های خدمات‌رسان شهری نظیر شهرداری؛ شورای شهر و بخش خصوصی، موجب هم‌افزایی عملکردی و ارتقاء بهره‌وری فضاهای عمومی می‌گردد. سوم، تأمین مالی پایدار از طریق مدل‌هایی چون مشارکت عمومی-خصوصی (PPP)؛ بودجه‌های منطقه‌ای و صندوق‌های توسعه شهری، بستر لازم برای نگهداشت، ارتقاء ایمنی و تجهیز مستمر فضاهای فراهم می‌آورد. چهارم، نظام پایش و ارزیابی عملکردی

مبتنی بر داده محوری؛ به مدیران شهری کمک می‌کند تا کیفیت خدمات و میزان رضایت‌مندی شهروندان را به صورت دوره‌ای سنجیده و اصلاحات لازم را اعمال نمایند. پنجم، حکمرانی چندسطحی از طریق تعامل میان سطوح محلی، منطقه‌ای و ملی، موجب انسجام مقررات، هماهنگی در تخصیص منابع و پاسخ‌گویی سریع‌تر به تحولات فضایی و اجتماعی می‌شود (زیاری، یداله‌نیا، یداله‌نیا، ۱۳۹۹: ۱۶-۱). مطالعات موردی در شهرهایی به‌مانند بارسلونا، سنول و وین نشان داده‌اند که با بهره‌گیری از این مؤلفه‌ها، فضاهای عمومی به محیط‌هایی سرزنده، مردم‌محور و امن بدل شده‌اند (Carmona, 2014: 2-36). در مقابل، پژوهش‌های انجام‌شده در شهرهای ایران حاکی از آن است که فقدان نگاه یکپارچه مدیریتی و ضعف در سیاست‌گذاری و تأمین منابع، از جمله موانع اصلی ارتقاء کیفیت فضاهای عمومی به‌شمار می‌روند (زیاری، یولیه‌سن‌ونسان، ۱۴۰۳: ۱۲۴-۱۰۵). از این رو، بازنگری در الگوهای مدیریتی شهری با تأکید بر این مؤلفه‌ها، ضرورتی راهبردی برای دستیابی به عدالت فضایی، رضایت شهروندی و پایداری شهری محسوب می‌شود.

۲-۲- پیشینه پژوهش:

حبیبی (۱۴۰۱)، در مطالعه‌ای با عنوان «تبیین کارایی و نقش عملکرد مدیریت شهری بر مؤلفه‌های امنیت اجتماعی و پیشگیری از جرم در شهرها»؛ با رویکردی کتابخانه‌ای-تحلیلی، تأثیر عملکرد مدیریت شهری را بر امنیت اجتماعی بررسی کرده است. نتایج نشان می‌دهد که ۲۸ درصد از تغییرات امنیت اجتماعی توسط مدیریت شهری قابل تبیین است و رابطه‌ای مستقیم میان این دو برقرار است. طوری که وی بر نقش مؤثر مدیریت شهری در ارتقاء کیفیت زندگی و کاهش آسیب‌های اجتماعی تأکید دارد (حبیبی، ۱۴۰۱: ۴۷-۳۴). طالب‌پور و مجاهدینی (۱۳۹۸)، در پژوهشی با عنوان «نقش مدیریت یکپارچه شهری در بهبود مدیریت بحران و افزایش کیفیت خدمات عمومی به شهروندان (مطالعه موردی: استان تهران)»؛ نقش مدیریت یکپارچه شهری را در بهبود مدیریت بحران و ارتقای کیفیت خدمات عمومی بررسی کرده‌اند. نتایج تحلیل رگرسیونی نشان می‌دهد که مدیریت یکپارچه، موجب افزایش آمادگی، هماهنگی بین‌بخشی و بهبود سرعت و کیفیت خدمات در شرایط بحرانی می‌شود. این پژوهش بر اهمیت انسجام سازمانی در ارتقاء کارایی مدیریت شهری تأکید دارد (طالب‌پور، مجاهدینی، ۱۳۹۸: ۹۲-۶۷). توپچی خسروشاهی و دیگران (۱۴۰۰)، در تبیینی با عنوان «ارزیابی تحقق‌پذیری شاخص‌های کیفیت فضاهای عمومی شهری بر مبنای دیدگاه گرمونا (مطالعه موردی: شهر تبریز)»؛ نشان دادند که فضاهای عمومی از نظر مؤلفه‌هایی چون سازگاری، نفوذپذیری و هویت‌مکان وضعیت نسبتاً مطلوبی دارند، اما در شاخص‌هایی مانند پایداری، سرزندگی و تناسب بصری عملکرد ضعیف‌تری دارند. این مطالعه با استفاده از رویکرد آمیخته و تحلیل Warp-PLS، بر ضرورت شناسایی نقاط ضعف و به‌کارگیری راهکارهای اجرایی برای ارتقاء کیفیت فضاهای عمومی تأکید می‌کند (توپچی خسروشاهی و دیگران، ۱۴۰۰: ۱۹۶-۱۷۹). دواتگر خرسند و رحیمی (۱۴۰۳)، در تحقیق خود با عنوان «بررسی کیفیت فضاهای عمومی محلات مسکونی شهر تبریز از دیدگاه ساکنین با استفاده از تحلیل لکه‌های داغ و شاخص موران»؛ با روش توصیفی-تحلیلی، کیفیت فضاهای عمومی محلات مسکونی تبریز را از منظر ساکنان با بهره‌گیری از تحلیل لکه‌های داغ و شاخص موران ارزیابی کرده‌اند. نتایج نشان داد که تفاوت معناداری در کیفیت فضاهای عمومی میان مناطق مختلف وجود دارد؛ به طوری که مناطق ۱، ۲ و ۵ در وضعیت مطلوب و مناطق ۴، ۶، ۸ و ۱۰ در وضعیت نامطلوب قرار دارند. این تحقیق بر لزوم برنامه‌ریزی عادلانه شهری و بهبود کیفیت فضاهای عمومی در مناطق کم‌برخوردار تأکید دارد (دواتگر خرسند، رحیمی، ۱۴۰۳: ۶۱-۴۷). ژیانپور و دیگران (۱۴۰۲)، در تفتیشی با عنوان «کیفیت زندگی شهری در شهر اصفهان: اولویت‌ها

و مضامین بر سازنده»؛ با تبیین پیمایشی با مشارکت ۱۸۰۶ شهروند اصفهانی، با بهره‌گیری از تحلیل خوشه‌ای و تحلیل مضمون، ابعاد کیفیت زندگی شهری را در پنج سطح زیستی، فرهنگی، آموزشی، مدنی و مدرن شناسایی کرده‌اند. نتایج نشان داد که کیفیت زندگی از دیدگاه شهروندان در سه مضمون اصلی قابل تحلیل است: «مطلوبیت شهر»، «تمهیدات شهر» و «تهدیدات شهر». این مطالعه بر لزوم برنامه‌ریزی چندبعدی و جامع برای ارتقای کیفیت زندگی شهری و توسعه پایدار تأکید

دارد (ژیانپور و دیگران، ۱۴۰۲: ۴۴-۲۷). رحیم‌زاد مدنی، رفیعیان و داداش‌پور (۱۴۰۰)، در پژوهش خود با عنوان «تحلیل فضایی دسترسی‌پذیری گروه‌های آسیب‌پذیر به خدمات عمومی با رویکرد شهر فراگیر (مطالعه موردی: کلان‌شهر تهران)»؛ در مطالعه‌ای کمی با استفاده از روش‌های داده‌کاوی فضایی (تحلیل مؤلفه‌های اصلی، خوشه‌بندی طیفی و نگاشت خودسازمان‌ده)، به تحلیل دسترسی‌پذیری گروه‌های آسیب‌پذیر به خدمات عمومی در تهران پرداختند. نتایج نشان داد که بخش‌هایی از مناطق مرزی، غربی و جنوبی شهر از نظر دسترسی‌پذیری در وضعیت نامطلوب‌تری قرار دارند. همچنین، گروه‌هایی همچون زنان، بی‌سوادان و خانوارهای دارای معلولیت در شرایط نابرابری فضایی بیشتری به‌سر می‌برند. پژوهش مذکور بر لزوم برنامه‌ریزی مبتنی بر عدالت‌فضایی برای بهبود شرایط زیستی این گروه‌ها تأکید دارد (رحیم‌زاد مدنی، رفیعیان، داداش‌پور، ۱۴۰۰: ۱۱۷-۹۳).

۳- روش تحقیق:

تدوین چارچوب پژوهش حاضر، بر مبنای پاسخ به پرسش‌های اصلی تفحص و با بهره‌گیری از رهیافت ترکیبی صورت پذیرفت. این نمود در دو قسم کیفی و کمی تنظیم شده است. «دسترسی عادلانه به فضاهای عمومی»، «کیفیت طراحی فضاها»، و «پایداری محیطی»، در گام کیفی، داده‌ها با استفاده از تحلیل اسناد، مطالعات موردی مرتبط و انجام مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با ۲۱ متخصص خبره در حوزه‌های مدیریت شهری و برنامه‌ریزی گردآوری گردید. به‌طور مشخص، هدف این گنش، شناسایی و تبیین عمیق سه پارامتر مؤثر بر فضاهای عمومی، به‌مثابه: «دسترسی عادلانه به فضاهای عمومی»، «کیفیت طراحی فضاها»، و نیز «پایداری محیطی» می‌باشد. در گام کمی، داده‌ها از طریق پرسش‌نامه‌ای که بر پایه مقیاس لیکرت^{۱۰} طراحی شده، جمع‌آوری گردید. این پرسش‌نامه میان ۳۸۴ نفر از شهروندان، مدیران و کارشناسان شهری توزیع شد. حجم نمونه با فرمول کوکران^{۱۱} محاسبه و نمونه‌گیری به‌صورت تصادفی ساده انجام گرفت. پرسش‌نامه دارای دو رویه اصلی است: (۱) اطلاعات پایه همچون سن، جنسی، و نقش افراد در مدیریت یا استفاده از فضاهای عمومی. و (۲) پرسش‌های تخصصی که به‌واکاوی معیارهای مرتبط با دسترسی عادلانه، کیفیت طراحی و پایداری محیطی می‌پرداخت (با گردایش ۳۸ تبیین). به‌طور خاص، ۲۷ تبیین در رابطه با «آزمون کرونباخ آلفا»^{۱۲} «بُعد مدیریت شهری (۰/۷۹)»، طبق (جدول ۱)، و ۱۱ تبیین در خصوص «بُعد ارتقای فضاهای عمومی (۰/۸۳)»، طبق (جدول ۲). اعتبار محتوایی پرسش‌نامه با تأیید ۲۵ متخصص حوزه مدیریت شهری ارزیابی و پایایی آن با آزمون به‌عمل آمده تأیید گردید. بر اساس ضریب پایایی محاسبه شده برای «بُعد مدیریت شهری»؛ می‌توان اظهار داشت که این رویه از تبیین قابل‌قبول برخوردار است. طوری که ضریب پایایی مرتبط با «بُعد ارتقای فضاهای عمومی»، نشان‌دهنده رویه بسیار نسبت به بُعد دیگر داشته است. و تأییدکننده نتایج قابل‌اتکاء در این زمینه برخوردار است. داده‌های گام کیفی، از طریق کدگذاری سه‌پله‌ای شامل-کدگذاری باز، محوری و انتخابی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت طبق (شکل ۱). در کدگذاری باز، تبیینات اصلی به‌مثابه مدیریت شهری؛ با در نظر پدیده‌های متأثر از آن استخراج و در چارچوب گروه‌های مفهومی طبقه‌بندی شدند. در مرحله محوری، روابط میان این گروه‌شناسایی و چارچوب مفهومی برای مدیریت فضاهای عمومی طراحی گردید. سرانجام، در مرحله انتخابی، یافته‌ها در کالبد چارچوب نظری هماهنگ تنظیم شد. در تحلیل داده‌های گام کمی، از اسپس/اس‌ای^{۱۳} و آزمون تی^{۱۴} و با واکاوی معناداری آماری^{۱۵} به‌سان تبیین حاضر به‌کار گرفته شد. در آخر، نتایج قسم‌های کیفی و کمی آمیخته و در رویه چارچوبی عملی برای مدیریت و ارتقای فضاهای عمومی در کلان‌شهرهای ایران ارائه گردید.

¹⁰ Likert Scale

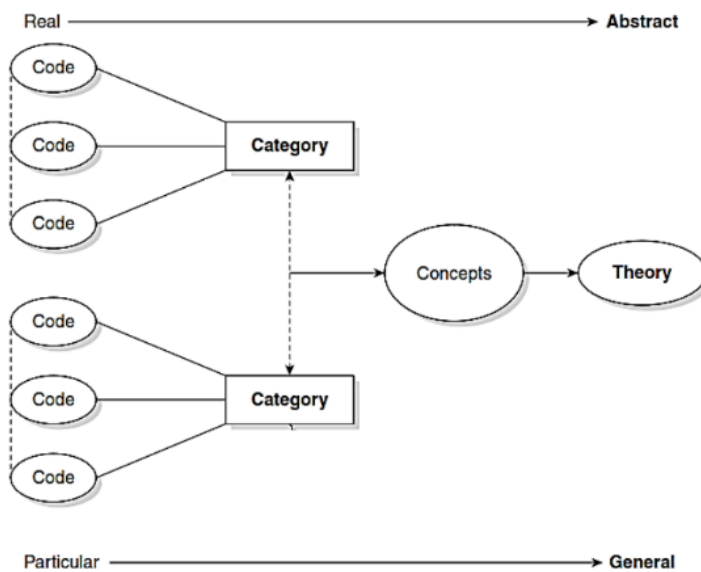
¹¹ COCHRAN

¹² Cronbach's Alpha

¹³ SPSS

¹⁴ T-test

¹⁵ Statistical Significance

شکل ۱. فرایند کدگذاری پژوهش حاضر - (مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۳)

جدول ۱. توسعه فراگیر و پایدار کلان‌شهرهای ایران با گردایش ۳۸ تبیین؛ بعد مدیریت شهری دارای ۲۷ تبیین - (مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۳)

معیارهای مورد تبیین؛ پژوهش حاضر	ردیف	به مثابه ۲۷ تبیین
سیاست‌گذاری شهری	۱	آیا سیاست‌گذاری شهری در راستای ارتقای فضاهای عمومی به توسعه فراگیر و پایدار در کلان‌شهرهای ایران کمک کرده است؟
	۲	چگونه سیاست‌های شهری می‌توانند به بهبود دسترسی و کیفیت فضاهای عمومی منجر شوند؟
	۳	سیاست‌های موجود در مدیریت شهری تا چه حد توانسته‌اند عدالت فضایی را در کلان‌شهرهای ایران تضمین کنند؟
	۴	چه چالش‌هایی در تدوین و اجرای سیاست‌های پایدار شهری برای ارتقای فضاهای عمومی وجود دارد؟
	۵	چگونه حکمرانی مشارکتی می‌تواند در مدیریت شهری به ارتقای فضاهای عمومی و دستیابی به توسعه پایدار کمک کند؟
حکمرانی مشارکتی	۶	آیا شفافیت مدیریتی در فرایند تصمیم‌گیری برای توسعه فضاهای عمومی رعایت می‌شود؟
	۷	چگونه شفافیت مدیریتی می‌تواند به بهبود اعتماد شهروندان به مدیریت شهری کمک کند؟
	۸	آیا ابزارهای لازم برای پایش شفافیت در مدیریت فضاهای عمومی کلان‌شهرها وجود دارد؟
	۹	آیا عدالت فضایی در توزیع فضاهای عمومی در کلان‌شهرهای ایران رعایت شده است؟
	۱۰	چه نقش‌هایی برای مدیریت شهری در کاهش نابرابری فضایی در کلان‌شهرها وجود دارد؟
شفافیت مدیریتی	۱۱	چگونه می‌توان با استفاده از سیاست‌های شهری، عدالت فضایی را بهبود بخشید؟
	۱۲	آیا مدیریت مالی شهری توانسته است منابع لازم برای توسعه پایدار فضاهای عمومی را فراهم کند؟
	۱۳	چگونه بودجه‌بندی در مدیریت شهری می‌تواند بر کیفیت فضاهای عمومی تأثیر بگذارد؟
	۱۴	آیا سرمایه‌گذاری‌های مالی در کلان‌شهرهای ایران به نفع ارتقای فضاهای عمومی بوده است؟
	۱۵	مدیریت شهری چگونه می‌تواند با کمبود منابع مالی برای توسعه فضاهای عمومی مقابله کند؟
عدالت فضایی	۱۶	چه راهکارهایی برای تأمین مالی پایدار در ارتقای فضاهای عمومی وجود دارد؟
	۱۷	آیا مکانیزم‌های شفافیت مالی در مدیریت شهری برای توزیع منابع رعایت می‌شوند؟
	۱۸	تخصیص منابع مالی در مدیریت شهری چگونه می‌تواند به توسعه فراگیر در کلان‌شهرهای ایران کمک کند؟
	۱۹	آیا هماهنگی نهادی در مدیریت شهری توانسته است به ارتقای فضاهای عمومی در کلان‌شهرهای ایران کمک کند؟
	۲۰	چه موانعی در مسیر هماهنگی بین نهادهای مسئول برای توسعه فضاهای عمومی وجود دارد؟
هماهنگی نهادی	۲۱	چگونه مدیریت شهری می‌تواند همکاری نهادهای مختلف را برای تحقق توسعه پایدار بهبود بخشد؟
	۲۲	مدیریت شهری چگونه می‌تواند به اصول توسعه پایدار در بهبود فضاهای عمومی پایبند بماند؟
	۲۳	آیا فضاهای عمومی در کلان‌شهرهای ایران با معیارهای پایداری زیست‌محیطی سازگار هستند؟
	۲۴	چه راهکارهایی برای هم‌راستا کردن سیاست‌های شهری با توسعه پایدار وجود دارد؟
	۲۵	چگونه توسعه فضاهای عمومی می‌تواند به اهداف اجتماعی و زیست‌محیطی در چارچوب توسعه پایدار کمک کند؟
توسعه پایدار	۲۶	آیا سیستم نظارت و ارزیابی فعلی در مدیریت شهری توانسته است به ارتقای فضاهای عمومی در کلان‌شهرهای ایران کمک کند؟
	۲۷	چه شاخص‌هایی برای سنجش تأثیر مدیریت شهری بر توسعه پایدار فضاهای عمومی تعریف شده است؟

«بعد مدیریت شهری Cronbach's Alpha = (۰/۷۹)»

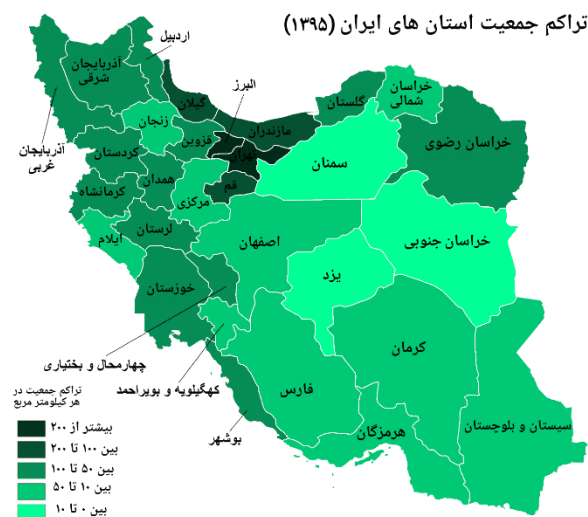
جدول ۲. توسعه فراگیر و پایدار کلان‌شهرهای ایران با گردایش ۳۸ تبیین؛ بعد ارتقای فضاهای عمومی دارای ۱۱ تبیین - (مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۳)

معیارهای مورد تبیین؛ پژوهش حاضر	ردیف	به‌مثابه ۱۱ تبیین
دسترسی پذیری	۱	آیا فضاهای عمومی به طور عادلانه برای تمام اقشار جامعه قابل دسترسی هستند؟
	۲	چه عواملی مانع دسترسی آسان به فضاهای عمومی در کلان‌شهرها می‌شوند؟
	۳	چگونه می‌توان زیرساخت‌های لازم برای بهبود دسترسی به فضاهای عمومی را فراهم کرد؟
کیفیت طراحی	۴	آیا طراحی شهری توانسته است ارتباطات حمل‌ونقل و فضاهای عمومی را بهبود بخشد؟
	۵	آیا طراحی فضاهای عمومی پاسخگوی نیازهای مختلف کاربران است؟
	۶	چگونه می‌توان از اصول معماری پایدار برای بهبود کیفیت طراحی فضاهای عمومی بهره برد؟
تنوع عملکردی	۷	آیا فضاهای عمومی توانسته‌اند تنوع عملکردی لازم را برای جذب گروه‌های مختلف ارائه دهند؟
	۸	چه نقش‌هایی برای مدیریت شهری در افزایش تنوع عملکردی فضاهای عمومی وجود دارد؟
	۹	چگونه می‌توان فضاهای عمومی را با فعالیت‌های چندمنظوره تجهیز کرد؟
سرزندگی اجتماعی	۱۰	آیا فضاهای عمومی توانسته‌اند تعاملات اجتماعی را تقویت کنند؟
	۱۱	چه عواملی می‌توانند سرزندگی اجتماعی در فضاهای عمومی کلان‌شهرها را افزایش دهند؟

۴- یافته‌های پژوهش:

۴-۱- گستره جغرافیایی:

به‌طور خاص، گستره جغرافیایی این پژوهش به کلان‌شهرهای ایران اختصاص دارد طبق (شکل ۲)، سرزمینی که با تنوعی از ۱۹ کلان‌شهر روبه‌روست؛ ۹ کلان‌شهر رسمی و ۱۰ کلان‌شهر غیررسمی طبق (جدول ۳). لازم‌به‌ذکر است که ترتیب کلان‌شهر در جدول ارائه شده براساس آخرین سرشماری جمعی در سال ۱۳۹۵ خورشیدی می‌باشد. این تنوع جغرافیایی و فضایی، زمینه‌ای ارزشمند برای واکاوی عمیق‌تر موضوع مدیریت شهری و نقش فضاهای عمومی در توسعه فراگیر و پایدار فراهم می‌آورد. جستار حاضر با بهره‌گیری از رویکرد آمیخته، تلاش می‌کند تا ویژگی‌های متمایز این کلان‌شهرها را در چارچوبی جامع و منسجم تبیین کند. این چارچوب، نه‌تنها به شناسایی فرصت‌ها و چالش‌های موجود در هر کلان‌شهر می‌پردازد، بلکه راهبردهایی کاربردی و سازگار با شرایط فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی ایران ارائه می‌دهد.

شکل ۲. نقشه استان - (کلان‌شهر)، بر پایه تراکم جمعیت در سال ۱۳۹۵ خورشیدی - (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

جدول ۳. گستره جغرافیایی پژوهش: کلان‌شهرهای ایران- (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

رتبه	کلان‌شهر	استان	وضعیت	سرشماری براساس سال ۱۳۹۵ خورشیدی
۱	تهران	تهران	رسمی	۸/۶۹۳۷۰۶
۲	مشهد	خراسان رضوی		۳/۰۰۱/۱۸۴
۳	اصفهان	اصفهان		۱/۹۶۱/۲۶۰
۴	کرج	البرز		۱/۵۹۲/۴۹۲
۵	شیراز	فارس		۱/۵۶۵/۵۷۲
۶	تبریز	آذربایجان شرقی		۱/۵۵۸/۶۹۳
۷	قم	قم		۱/۲۰۱/۱۵۸
۸	اهواز	خوزستان		۱/۱۸۴/۷۸۸
۹	کرمانشاه	کرمانشاه		۹۴۶/۶۵۱
۱۰	ارومیه	آذربایجان غربی		۷۳۶/۲۲۶
۱۱	رشت	گیلان	غیررسمی	۶۷۹/۹۹۵
۱۲	زاهدان	سیستان و بلوچستان		۵۸۷/۷۳۰
۱۳	همدان	همدان		۵۵۴/۴۰۶
۱۴	کرمان	کرمان		۵۳۷/۷۱۸
۱۵	یزد	یزد		۵۲۹/۶۷۳
۱۶	اردبیل	اردبیل		۵۲۹/۳۷۴
۱۷	بندرعباس	هرمزگان		۵۲۶/۶۴۸
۱۸	اراک	مرکزی		۵۲۰/۹۴۴
۱۹	ساری	مازندران		۵۰۴/۲۹۸

۴-۲- بحث و تحلیل:

نتایج حاصله از «t-test»^{۲۲}، تک‌نمونه‌ای در رویارویی با تبیینات مدیریت‌شهری به مثابه توسعه فراگیر و پایدار کلان‌شهرهای ایران، الگویی در بالابردن کیفیت و دسترسی به فضاهای عمومی ایفاء می‌کند طبق (جدول ۴). (با تمرکز بر پارامترهای قابل توجه جستار نظیر «دسترسی عادلانه به فضاهای عمومی» به معیار حکمرانی مشارکتی، شفافیت‌مدیریتی، هماهنگی‌نهادی، توسعه پایدار و نظارت و ارزیابی)، در بُعد مدیریت‌شهری، سطح معنی‌داری آماری بیش از (۰/۰۵)، t منفی (در دسته نامساعد انتخاب و سایر معیارها سطح معنی‌داری کم‌تر از (۰/۰۵)، و ضریب (۰/۹۵)، در دسته مساعدی برخوردار است. و با توجه به معیار بُعد ارتقای فضاهای عمومی، جزء کیفیت طراحی (بستر سایر معیار از سطح مساعدی روبه‌رو است. در پارمتر «کیفیت طراحی فضاها» (تنها معیار: مدیریت‌مالی و توسعه پایدار)، در دسته مساعد قرار و وضع دیگر ابعاد مدیریت‌شهری، در دسته ناسازگار قرار داشته است. از سویی در بُعد ارتقای فضاهای عمومی، غیر از (سرزندگی اجتماع‌ی) با سطح معنی‌داری (۰/۰۸۴)، t منفی (است و وضع دیگر معیارها از نگاه پاسخ‌گودر دسته مساعد است. طوری که سطح معنی‌داری کم‌تر (۰/۰۵)، است. و در پارمتر «پایداری محیطی» سطح معنی‌داری آماری نظیر حکمرانی مشارکتی، شفافیت‌مدیریتی، عدالت‌فضایی و هماهنگی‌نهادی (عددی بیش از (۰/۰۵)، مورد توجه قرار می‌دهد. و میزان نامساعدی در بُعد مدیریت‌شهری، می‌باشد. سایر معیارها به نسبت مساعد است. و در برخورد با بُعد ارتقای فضاهای عمومی، با (۰/۹۵)، و ضریب برآ سطح ناهمواری کم‌تر از (۰/۰۵)، در دسته مساعد قرار می‌گیرد.

جدول ۴. برآیند آزمون‌های به‌کارگرفته شده جستار- (مأخذ: یافته‌های پژوهشی)

ردیف	پایداری محیطی		کیفیت طراحی فضاها		دسترسی عادلانه به فضاهای عمومی		معیارهای موردتبیین؛	بُدها؛
	sig.	t-test	sig.	t-test	sig.	t-test		
	گناوش‌های به‌عمل آمده							
۱	۰/۰۴۲	۰/۸۱۷	۰/۰۵۰	-۱/۰۱۲	۰/۰۰۰	۱/۳۳۱	سیاست‌گذاری شهری	بُده مدیریت شهری
۲	۰/۰۵۳	-۱/۵۴۰	۰/۰۵۴	-۱/۳۹۰	۰/۰۶۷	-۱/۲۱۰	حکمرانی مشارکتی	
۳	۰/۰۵۷	-۳/۱۶۰	۰/۰۶۳	-۳/۲۶۱	۰/۰۵۹	-۱/۰۱۰	شفافیت مدیریتی	
۴	۰/۰۸۱	-۰/۵۳۹	۰/۰۷۵	-۲/۲۸۰	۰/۰۰۰	۲/۲۸۰	عدالت فضایی	
۵	۰/۰۰۰	۰/۳۳۰	۰/۰۱۱	۰/۷۱۱	۰/۰۱۲	۸/۱۴۳	مدیریت مالی	
۶	۰/۰۷۲	-۲/۸۲۴	۰/۰۰۷	-۳/۷۴۱	۰/۰۵۵	-۰/۱۳۸	هماهنگی نهادی	
۷	۰/۰۴۸	۲/۱۰۰	۰/۰۰۰	۱/۶۰۰	۰/۰۶۰	-۰/۰۲۲	توسعه پایدار	
۸	۰/۰۳۱	۴/۱۳۱	۰/۰۵۴	-۵/۵۱۰	۰/۰۷۸	-۱/۴۶۷	نظارت و ارزیابی	
۱	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۱/۳۱۱	۰/۰۰۰	۴/۳۳۲	دسترسی‌پذیری	بُده ارتقای فضاهای عمومی
۲	۰/۰۰۰	۱/۳۶۶	۰/۰۰۰	۳/۲۷۰	۰/۰۵۳	-۳/۷۳۰	کیفیت طراحی	
۳	۰/۰۰۹	۴/۰۲۵	۰/۰۲۲	۱/۶۰۰	۰/۰۰۰	۲/۳۹۶	تنوع عملکردی	
۴	۰/۰۰۱	۲/۱۶۰	۰/۰۸۴	-۴/۴۱۲	۰/۰۰۰	۳/۲۱۱	سرزندگی اجتماعی	

باتوجه به نتایج «t-test»، می‌توان بیان نمود وضع در بازگفت بُعد مدیریت شهری، در معیار انتخابی دیدگاهی، ویژه بوده و نیز لزوم آن در واکنش بُعد ارتقای فضاهای عمومی، توسعه فراگیر و پایدار در کلان‌شهرهای ایران دگرگون است. در ارزیابی صورت‌گرفته، این شاخص در هر دو بُعد مدیریت شهری و ارتقای فضاهای عمومی، ضعیف‌ترین عملکرد را نشان داده است. بدین ترتیب، وجود پارمتر «کیفیت طراحی فضاها»، مساعدتر از دو پارمتر «دسترسی عادلانه به فضاهای عمومی»، و «پایداری محیطی»، است. و نیز همچنین سطح مساعدی این عوامل میدانی، به‌ویژه مساعدتر است. با انجام پروسه پژوهش در مرحله آغازین با تحلیل داده‌های مصاحبه‌ها و ادغام اطلاعات به‌دست‌آمده، ۷۵۰ کد مفهومی اولیه از طریق کدگذاری برون‌آوری گردید. بعد، برای شناسایی مضامین کلیدی و گروه‌بندی مفاهیم براساس اشتراکات معنایی، این کدها در قالب گروه‌بندی‌های گسترده به‌نام حوزه‌ها سازمان‌دهی شدند. از میان ابعاد مدیریت شهری و ارتقای فضاهای عمومی، به‌سان ابعاد محوری و دیگر ابعاد شامل: (عامل: برنامه‌ریزی شهری، سیاست‌گذاری، مشارکت اجتماعی، سرمایه‌گذاری، هماهنگی نهادی، توسعه زیرساخت‌ها، ایجاد فرصت‌های شغلی، امنیت اجتماعی، دسترسی عمومی، نوآوری، طراحی شهری، شفافیت مدیریتی، حفاظت محیط‌زیست، فضای سبز، تعاملات فرهنگی، تنوع اجتماعی، عدالت فضایی، دسترسی به خدمات، بازاریابی شهری)؛ (پیش‌شرط: فرهنگ مشارکت، زیرساخت‌های مناسب، آگاهی عمومی، هماهنگی بین سازمان‌ها، پشتیبانی مالی، قوانین پایدار، آموزش، حمایت از نوآوری، شفافیت اطلاعات)؛ (محرک: فناوری اطلاعات)؛ (راهبردی: ارتقای فضاهای سبز، بهبود دسترسی به امکانات، تقویت تعاملات اجتماعی، مشارکت عمومی در تصمیم‌گیری‌ها)؛ (ثمربخش: افزایش کیفیت زندگی)؛ ارتباط یافتند. در این پروسه ۳۴ حوزه موردواکاوی قرار گرفت. حوزه‌های به‌دست‌آمده نیز باتأکید بر راهبرد مساعد بودن پیوسته بر هم‌خوانی تدریجی و شباهت‌های مفهومی، در چارچوب منسجم ترکیب و به ۱۲ حوزه جامع با قابلیت تبیین گروه‌بندی گردید طبق (جدول ۵).

جدول ۵. کدگذاری و حوزه‌بندی از مصاحبه صورت گرفته - (مأخذ: یافته‌های پژوهشی)

ردیف	معیارهای مورد تبیین	حوزه‌بندی		یافته‌های کاوش
		حوزه	دسترسی عادلانه به فضاهای عمومی	
۱	سیاست‌گذاری شهری	قوانین پایدار	پیش شرط	پایداری محیطی
۲	حکمرانی مشارکتی	هماهنگی بین سازمان‌ها	پیش شرط	مدیریت منابع
۳	شفافیت مدیریتی	آموزش	پیش شرط	هم‌راستایی
۴	عدالت فضایی	آگاهی عمومی	پیش شرط	ترویج
۵	مدیریت مالی	سیاست‌گذاری	عامل	فرهنگ‌سازی
۶	هماهنگی نهادی	مشارکت اجتماعی	عامل	اهداف پایدار
۷	توسعه پایدار	بهبود دسترسی به امکانات	راهبردی	اقدامات جمعی
۸	نظارت و ارزیابی	سرمايه‌گذاري	عامل	استفاده بهینه
۹	دسترسی پذیری	توسعه زیرساخت‌ها	عامل	منابع پایدار
۱۰	کیفیت طراحی	شفافیت مدیریتی	عامل	توسعه پایدار
۱۱	تنوع عملکردی	عدالت فضایی	عامل	مدیریت پایدار
۱۲	سرزندگی اجتماعی	بازاریابی شهری	عامل	بهره‌برداري
		هماهنگی نهادی	عامل	بازاریابی سازگار
		دسترسی عمومی	عامل	هم‌راستایی سیاست‌ها
		دسترسی به خدمات	عامل	دسترسی باز
		ارتقای فضاهای سبز	راهبردی	خدمات پایدار
		حفاظت محیط زیست	عامل	توسعه سبز
		نوآوری	عامل	حفاظت از اکوسیستم‌ها
		طراحی شهری	عامل	فناوری پایدار
		تنوع اجتماعی	عامل	اکوسیستم شهری
		حمایت از نوآوری	پیش شرط	عدالت زیست‌محیطی
		امنیت اجتماعی	عامل	فناوری سبز
		تعاملات فرهنگی	عامل	امنیت محیطی
		شفافیت اطلاعات	پیش شرط	حفظ میراث فرهنگی
		فرهنگ مشارکت	پیش شرط	گزارش دهی محیطی
		زیرساخت‌های مناسب	پیش شرط	فرهنگ سبز
		برنامه‌ریزی شهری	عامل	شبکه‌های انرژی
		پشتیبانی مالی	پیش شرط	توسعه پایدار
		تقویت تعاملات اجتماعی	راهبردی	سرمايه‌گذاري سبز
		مشارکت عمومی در تصمیم‌گیری‌ها	راهبردی	شبکه‌های سبز
		فناوری اطلاعات	محرك	مسئولیت اجتماعی
		فضای سبز	عامل	تکنولوژی سبز
		ایجاد فرصت‌های شغلی	عامل	حفظ طبیعت
		افزایش کیفیت زندگی	نمربخش	اقتصاد پایدار
				زندگی سرزنده

۵- نتیجه‌گیری:

نتایج این پژوهش حاکی از آن است که مدیریت شهری، به‌عنوان بنیان‌کننده کلیدی تحقق عدالت فضایی در کلان‌شهرها، همچنان با چالش‌های متعددی روبه‌روست. تحلیل‌های آماری آزمون t تک‌نمونه‌ای نشان داد که مؤلفه‌های «سیاست‌گذاری شهری»، «مدیریت مالی» تنها معیارهایی بودند که در بُعد مدیریت شهری با سطح معنی‌داری کمتر از ۰/۰۵ در وضعیت مساعد قرار گرفتند. در مقابل، شاخص‌هایی نظیر «حکمرانی مشارکتی»، «شفافیت مدیریتی»، «هماهنگی نهادی» و حتی «نظارت و ارزیابی» با مقادیر معنی‌داری بالاتر از سطح آستانه و ضرایب منفی t، نشان‌دهنده ناکارآمدی و ناپایداری در ساختار فعلی مدیریت شهری کلان‌شهرهای ایران هستند. از سوی دیگر، در بُعد ارتقای فضاهای عمومی، معیارهایی مانند «دسترسی‌پذیری»، «تنوع عملکردی» و «پایداری محیطی» در وضعیت مطلوب قرار داشتند و نقش مؤثری در تحقق عدالت فضایی ایفاء کردند. با این حال، عنصر «کیفیت طراحی فضاها» به‌ویژه در پیوند با متغیرهای مدیریتی همچون «توسعه پایدار» و «تأمین مالی» با چالش مواجه بود و نیاز به بازنگری و سیاست‌گذاری دقیق‌تر دارد. یافته‌های کیفی نیز این تحلیل را تقویت می‌کنند و بر این نکته تأکید دارند که ضعف در حکمرانی شهری، نبود شفافیت، و ناهماهنگی نهادی، موانع اصلی در مسیر تحقق عدالت فضایی‌اند. چارچوب ارائه شده در این

تحقیق، با ادغام رویکردهای مشارکتی، پایداری اجتماعی و طراحی پاسخ‌گو، الگویی بومی برای سیاست‌گذاری شهری در کلان‌شهرها فراهم کرده است. این الگو می‌تواند به‌عنوان مبنایی برای بازآرایی ساختار مدیریتی و راهبردی در برنامه‌ریزی فضاهای عمومی مورد استفاده قرار گیرد. با توجه به محدودیت‌های این پژوهش، نظیر دشواری در دستیابی به داده‌های دقیق در تمامی نواحی شهری و پیچیدگی‌های فرهنگی و اجتماعی مناطق مختلف، پیشنهاد می‌شود مطالعات آتی به تحلیل تطبیقی شهرهای ایران با الگوی شهرهای ۱۵ دقیقه‌ای در سطح جهانی، و نیز بررسی نقش فناوری‌های هوشمند، طراحی بیوفیلیک و شبکه‌های نوآورانه مدیریت شهری بپردازند. این پژوهش در مجموع نشان داد که بدون اصلاح ساختارهای مدیریتی، هیچ راهبردی در جهت عدالت‌فضایی نمی‌تواند به‌طور کامل محقق شود. مدیریت شهری مشارکتی، شفاف و هماهنگ، شرط لازم برای تحقق شهرهایی پایدار، عادلانه و قابل‌زیست برای همگان است.

منابع:

۱. توپچی خسروشاهی، مسعود. ثقفی اصل، آرش. ستارزاده، داریوش. ستاری ساربانقلی، حسن. ۱۴۰۰. *ارزیابی تحقق پذیری شاخص‌های کیفیت فضاهای عمومی شهری بر مبنای دیدگاه کرمونا (مطالعه موردی: شهر تبریز)*، فصلنامه علمی پژوهشی-جغرافیا و توسعه فضای شهری، دوره ۸، شماره ۲؛ (پیاپی ۱۵)، ۱۹۶-۱۷۹.
۲. حبیبی، امین. نیک‌کار، محمد. آبادی، محمدعلی. اسکندرپور، صدیقه. ۱۴۰۳. *نگرش پایدار از نتیجه بر رویه: تجربه طراحی فضاهای شهری بر اساس مشارکت اجتماعی در شیراز*، نشریه علمی پژوهشی-باغ‌نظر، دوره ۲۱، شماره ۱۳۴، ۳۶-۲۱.
۳. حبیبی، داود. ۱۴۰۱. *تبیین کارایی و نقش عملکرد مدیریت شهری بر مؤلفه‌های امنیت اجتماعی و پیشگیری از جرم در شهرها*، فصلنامه علمی پژوهشی-مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای، دوره ۳، شماره ۳؛ (پیاپی ۹)، ۴۷-۳۴.
۴. حسینی نصرآبادی، نجس‌سادات. ۱۴۰۰. *نقش شهرهای جهانی در نظام جهانی باتأکید بر اندیشه جان رنه‌شورت و پیتر تیلور*، فصلنامه علمی پژوهشی-پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۵۳، شماره ۴، ۱۳۱۲-۱۲۹۳.
۵. دبدبه، محمد. حقیقت‌پرست، علی. ۱۴۰۳. *راهبردهای مؤثر در مرمت شهری؛ به منظور حفظ هویت فرهنگی در مناطق تاریخی شهری*، فصلنامه علمی پژوهشی-طراحی و برنامه‌ریزی در معماری و شهرسازی، دوره ۲، شماره ۱، ۱۵-۱.
۶. دواتگر خرسند، المیرا. رحیمی، اکبر. ۱۴۰۳. *بررسی کیفیت فضاهای عمومی محلات مسکونی شهر تبریز از دیدگاه ساکنین با استفاده از تحلیل لکه‌های داغ و شاخص موران*، فصلنامه علمی پژوهشی-فضای شهری و حیات اجتماعی، دوره ۳، شماره ۹، ۶۱-۴۷.
۷. رحیم‌زاد مدنی، کاوه. رفیعیان، مجتبی. داداش‌پور، هاشم. ۱۴۰۰. *تحلیل فضایی دسترسی پذیری گروه‌های آسیب‌پذیر به خدمات عمومی با رویکرد شهر فراگیر (مطالعه موردی: کلان‌شهر تهران)*، فصلنامه علمی پژوهشی-پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، دوره ۹، شماره ۱، ۱۱۷-۹۳.
۸. رضاپور، ولی. موسوی، میرسعید. هادیلی، بهمن. ۱۴۰۰. *مطالعه چالش‌های برنامه‌ریزی فضایی کلان‌شهرهای ایران با محوریت نظام اقتصادی نوین (نمونه موردی کلان‌شهر تبریز)*، فصلنامه علمی پژوهشی-جغرافیا و برنامه‌ریزی، دوره ۲۵، شماره ۷۶، ۱۲۷-۱۱۳.
۹. روستایی، شهرپور. بابایی، فاطمه. ۱۴۰۱. *تحلیل فضایی نابرابری اجتماعی-اقتصادی در مناطق شهری (مطالعه موردی: کلان‌شهر تبریز)*، فصلنامه علمی پژوهشی-توسعه پایدار محیط جغرافیایی، دوره ۴، شماره ۶، ۷۸-۶۴.
۱۰. زیاری، کرامت‌الله. یداله‌نیا، هاجر. یداله‌نیا، حسین. ۱۳۹۹. *تحلیل عملکرد مدیریت شهری بتأکید بر شاخص‌های حکمروایی خوب از منظر شهروندان (مورد مطالعه: شهر ساری)*، فصلنامه علمی پژوهشی-پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، دوره ۱۱، شماره ۴۰، ۱۶-۱.
۱۱. زیاری، کرامت‌الله. یولیه‌سن‌ونسان، نوریکا. ۱۴۰۳. *بازخوانی چالش‌های ناپایداری در برنامه‌ریزی شهری کلانشهر تهران از دیدگاه واقعی*، فصلنامه علمی پژوهشی-نقش جهان (مطالعات نظری و فناوری‌های نوین معماری و شهرسازی)، دوره ۱۴، شماره ۳، ۱۲۴-۱۰۵.

۱۲. ژیانپور، مهدی. خادم الفقرائی، مهوش. ناجی اصفهانی، زهرا. جلالی، مینا. ۱۴۰۲. *کیفیت زندگی شهری در شهر اصفهان: اولویت‌ها و مضامین بر سازنده، فصلنامه علمی پژوهشی - جامعه‌شناسی کاربردی، دوره ۳۴، شماره ۲؛ (پیاپی ۹۰)، ۲۷-۴۴.*
۱۳. سوکی، بهزاد. نجف‌بیگی، رضا. دانش‌فرد، کریم‌الله. ۱۴۰۲. *شناسایی آسیب‌های زیربنایی نظام برنامه‌ریزی استراتژیک در حکومت‌های محلی، فصلنامه علمی پژوهشی - مجلس و راهبرد، دوره ۳۰، شماره ۱۱۶، ۳۰۲-۲۶۱.*
۱۴. صفری، کرم. عبداله‌زاده طرف، اکبر. جعفری، مجتبی. ۱۴۰۲. *ارزیابی عدالت فضایی در اسناد توسعه شهری و آثار توزیعی آن، مورد مطالعاتی: شهر ارومیه، فصلنامه علمی پژوهشی - معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، دوره ۱۶، شماره ۴۴، ۱۶۲-۱۴۳.*
۱۵. طالب‌پور، اکبر. مجاهد‌دینی، مرجان. ۱۳۹۸. «نقش مدیریت یکپارچه شهری در بهبود مدیریت بحران و افزایش کیفیت خدمات عمومی به شهروندان (مطالعه موردی: استان تهران)»، فصلنامه علمی پژوهشی - مطالعات توسعه اجتماعی - فرهنگی، دوره ۷، شماره ۴، ۹۲-۶۷.
۱۶. کریم‌زاده، حسین. خالقی، عقیل. ولائی، محمد. ۱۳۹۸. *آسیب‌شناسی اجتماعی حاشیه‌نشینی کلان‌شهر تبریز با رویکرد توانمندسازی، فصلنامه علمی پژوهشی - توسعه فضاهای پیراشهری، دوره ۱، شماره ۲، ۳۴-۱۵.*
17. Carmona, Matthew. 2014. *The Place-shaping Continuum: A Theory Of Urban Design Process*, Journal Of Urban Design, 19(1): 2-36.
18. Dabdabeh, Mohammad. 2024. *Manuscripts From The Collected Works Of Architect Dabdabeh (Explanations In The Scope Of Public Urban Landscapes)*, Tehran. (In Persian)
19. Ghaderi Hajat, Mostafa. Azizzadeh Tasouj, Mohsen. Shoeibi, Mojtaba. 2022. *Spatial Distribution Of Urban Services From The Spatial Justice Perspective: Case Study Of Tehran*, Journal Of Economy Of Regions, 18(3): 852-866.
20. Guan, Shan. Wang, Jianjun. 2023. *Research On The Optimal Design Of Community Public Space From The Perspective Of Social Capital*, Journal Of Sustainability, 15(12): 1-21.
21. Guzman, Luis A. Oviedo, Daniel. Arellana, Julian. Cantillo-García, Victor. 2021. *Buying A Car And The Street: Transport Justice And Urban Space Distribution*, Journal Of Transportation Research Part D, 95(2021): 1-13.
22. Harvey, David. 2009. *Social Justice, Postmodernism And The City*, International Journal Of Urban And Regional Research, 16(4): 588-601.
23. Hematian, Hooman. Ranjbar, Ehsan. 2022. *Evaluating Urban Public Spaces From Mental Health Point Of View: Comparing Pedestrian And Car-Dominated Streets*, Journal Of Transport & Health, 27(1): 1-18.
24. Kanayo Ashinze, Ugochukwu. Edeigba, Blessing. Akpan Umoh, Aniekan. Winston Biu, Preye. 2024. *Urban Green Infrastructure And Its Role In Sustainable Cities: A Comprehensive Review*, World Journal Of Advanced Research And Reviews, 21(2): 928-936.
25. Kapucu, Naim. Ge, Yue. Rott, Emilie. Isgandar, Hasan. 2024. *Urban Resilience: Multidimensional Perspectives, Challenges And Prospects For Future Research*, Journal Of Urban Governance, 4(3): 162-179.
26. Martín Blas, Sergio. Lynch, Peter. 2009. *The Image of the Contemporary City*, Conference: International Seminar On Urban Form, Guangzhou-China, 1-16.
27. Radwan, Ahmed Hosney. Ghaney Morsi, Ahmed Abdel. 2020. *Public Spaces In City Life As Socio-Cultural Hubs. Selected Public Spaces Of Cairo As Case studies*, Mansoura University Faculty Of Engineering Mansoura Engineering Journal, 45(4): 96-108.

28. Salaripour, Aliakbar. Kashani, Reza. Seif Reihani, Zahra. 2023. ***Investigating The Factors Affecting The Success Of Urban Spaces***, International Journal Of Architectural Engineering & Urban Planning, 33(3)1-16. (In Persian)
29. Wang, Jing. Li, Gengze. Lu, Huapu. Wu, Zhouhao. 2024. ***Urban Models: Progress And Perspective***, Journal Of Sustainable Futures, 7(2024): 1-16.
30. Yulie Reindrawati, Dian. 2023. ***Challenges Of Community Participation In Tourism Planning In Developing Countries***, Journal Of Cogent Social Sciences, 9(1): 1-12.
31. Zaman, Mostafa. Nathan, Puryear. Abdelwahed, Sherif. Zohrabi, Nasibeh. 2024. ***A Review Of IoT-Based Smart City Development And Management***, Journal Of Smart Cities, 7(3): 1462-1500.